

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

PRAWO KARNE

Poradnik prawny z cyklu
"Twoje Prawa w Twoich Rękach"

PORADNIK Z ZAKRESU PODSTAW PRAWA

Niniejszy poradnik został przygotowany w ramach zadania publicznego w zakresie prowadzenia w 2024 roku punktu nieodpłatnej pomocy prawnej i nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego na terenie powiatu kozienickiego we współpracy z Fundacją Rozwoju Świadomości Obywatelskiej Experto Pro Bono finansowanego z budżetu państwa realizowanego przez Powiat Kozienicki.

Всередині знаходиться також версія посібника українською мовою.

**Ministerstwo
Sprawiedliwości**

Starostwo Powiatowe w Kozienicach
Powiat Kozienicki

SPIIS TREŚCI:

I.	OBROŃCA W PROCESIE KARNYM.....	1 – 4
II.	PRZESTĘPSTWO ZNĘCANIA SIĘ.....	5 – 8
III.	CELE ORAZ PODSTAWOWE ZASADY PROCESU KARNEGO.....	8 - 11

ЗМІСТ:

I.	АДВОКАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	12 – 15
II.	ЗЛОЧИН ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ	15 – 19
III.	МЕТА ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ	19 - 20

I. OBROŃCA W PROCESIE KARNYM

ZASADA PRAWA DO OBRONY

Zasada prawa do obrony stanowi fundament systemu sprawiedliwości karnej i jest kluczowym elementem procesu karnego. Jest to prawo przysługujące każdemu oskarżonemu, które zapewnia mu możliwość skutecznej obrony przed zarzutami i oskarżeniami. Prawo to, zapewnione w przepisach prawa krajowego oraz międzynarodowego, ma na celu ochronę interesów oskarżonego oraz zapewnienie sprawiedliwego przebiegu postępowania karnego. Zasada ta obejmuje prawo do obrony w toku procesu karnego (czyli odpieranie zarzutów oskarżyciela) oraz prawo do posiadania obrońcy. Oskarżony może sam wybrać obrońcę na mocy upoważnienia do obrony lub w określonych przypadkach obrona zostanie przyznana mu z urzędu. Obrońca w procesie karnym to jeden z kluczowych uczestników postępowania, którego rola polega na reprezentowaniu interesów oskarżonego oraz zapewnieniu, aby jego prawa były należycie chronione. Prawo do obrony jest nie tylko gwarantowane przez przepisy krajowe, ale stanowi również fundamentalną zasadę wynikającą z międzynarodowych norm ochrony praw człowieka, takich jak Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPC) czy Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP). Prawo to ma kluczowe znaczenie dla zagwarantowania sprawiedliwego procesu, ponieważ bez odpowiedniego wsparcia prawnego osoba oskarżona może nie być w stanie skutecznie bronić się przed stawianymi jej zarzutami.

Instytucja obrońcy w polskim systemie prawnym jest rozwinięta i regulowana w sposób szczegółowy przez przepisy Kodeksu postępowania karnego. Zadaniem obrońcy jest nie tylko wspieranie oskarżonego w trakcie całego postępowania karnego, ale także dbanie o to, aby cały proces odbywał się zgodnie z prawem oraz zasadami sprawiedliwości proceduralnej. Obrońca ma obowiązek podejmowania wszelkich działań, które są w najlepszym interesie oskarżonego, przy jednoczesnym respektowaniu obowiązujących norm etycznych i prawnych.

Zadania obrońcy w postępowaniu karnym obejmują szerokie spektrum działań, poczynając od sporządzania pism procesowych, przez udział w przesłuchaniach i rozprawach, aż po reprezentowanie oskarżonego przed sądami wyższych instancji w przypadku składania środków odwoławczych. Szczególnie istotnym elementem systemu prawnego jest obrona obowiązkowa, czyli sytuacja, w której udział obrońcy w sprawie jest wymagany przez prawo niezależnie od woli oskarżonego. W ramach tego mechanizmu sąd ma obowiązek zapewnienia pomocy obrońcy z urzędu w przypadkach, gdy oskarżony nie jest w stanie samodzielnie zadbać o swoją obronę.

Jednocześnie prawo do obrony wiąże się z zasadą równego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, co oznacza, że każdy, niezależnie od swojego statusu materialnego, powinien mieć możliwość skorzystania z profesjonalnej pomocy prawnej. W tym kontekście szczególną rolę odgrywa tzw. *prawo ubogiego*, które umożliwia osobom niezamożnym uzyskanie obrońcy z urzędu. Niniejszy artykuł ma na celu szczegółowe omówienie tych kluczowych aspektów, ze szczególnym uwzględnieniem obrony obowiązkowej oraz prawa ubogiego w polskim systemie prawnym.

PODSTAWY PRAWNE UDZIAŁU OBROŃCY W POSTĘPOWANIU KARNYM

- **Gwarancje konstytucyjne**- zgodnie z art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, każdy, przeciw komu wszczęto postępowanie karne, ma prawo do obrony, w tym prawo do korzystania z pomocy obrońcy. Prawo to nie jest ograniczone wyłącznie do osób

mających możliwość samodzielnego wyboru obrońcy, lecz obejmuje także prawo do ustanowienia obrońcy z urzędu w przypadkach przewidzianych prawem.

- **Kodeks postępowania karnego** szczegółowe regulacje dotyczące udziału obrońcy w procesie karnym znajdują się w Kodeksie postępowania karnego (k.p.k.). Art. 6 k.p.k. precyzuje, że oskarżony ma prawo do obrony, w tym do korzystania z pomocy obrońcy, który może być ustanowiony z wyboru lub z urzędu. Obrońca z urzędu przysługuje oskarżonemu w sytuacjach, gdy z różnych powodów nie może on samodzielnie ustanowić obrońcy z wyboru.
- **Kodeks karny wykonawczy**-warto także zwrócić uwagę na regulacje Kodeksu karnego wykonawczego (k.k.w.), który określa zasady wykonywania orzeczeń karnych. W kontekście obrońcy ważnym przepisem jest art. 8 k.k.w., który gwarantuje osobom pozbawionym wolności prawo do kontaktu z obrońcą, a także prawo do korzystania z pomocy obrońcy w toku postępowania wykonawczego.

OBRONA OBLIGATORYJNA

Obrona obligatoryjna, zwana również obroną z urzędu, występuje w przypadkach przewidzianych przepisami prawa, gdy udział obrońcy jest niezbędny do zapewnienia sprawiedliwości procesu. Obrona obligatoryjna ma na celu zabezpieczenie interesów oskarżonego w sytuacjach, gdy wymogi prawne lub faktyczne nakładają na sąd obowiązek zapewnienia pomocy obrońcy.

PRZYPADKI OBRONY OBLIGATORYJNEJ

Zgodnie z art. 79 k.p.k., obligatoryjna obecność obrońcy jest wymagana w następujących sytuacjach:

- **Oskarżony jest nieletni** (nie ukończył 18 lat)– zgodnie z przepisami, osoby nieletnie nie mogą samodzielnie reprezentować swoich interesów w postępowaniu karnym, dlatego w takich przypadkach sąd zobowiązany jest do ustanowienia obrońcy.
- **Oskarżony jest osobą głuchą, niemą lub niewidomą** – osoby te, z uwagi na swoje ograniczenia zdrowotne, mają trudności w samodzielnym uczestnictwie w procesie, co uzasadnia konieczność ustanowienia obrońcy.
- **Zachodzi uzasadniona wątpliwość co do poczytalności oskarżonego** – jeśli istnieje podejrzenie, że oskarżony może mieć ograniczoną zdolność do zrozumienia swojej sytuacji procesowej, sąd ma obowiązek powołania obrońcy.
- **Zachodzi uzasadniona wątpliwość**, czy stan jego zdrowia **psychicznego** pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny.
- **Oskarżonemu przed sądem okręgowym zarzucono zbrodnię** (zbrodnią jest czyn zabroniony zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą) – w sprawach o poważne przestępstwa, sąd okręgowy rozpoznaje sprawę w pierwszej instancji. Ze względu na ciężar zarzutów i ewentualne konsekwencje prawne, oskarżonemu przysługuje obligatoryjnie obrońca.

USTANOWIENIE OBROŃCY Z URZĘDU

Obrońca z urzędu może zostać ustanowiony na wniosek oskarżonego lub z urzędu przez sąd. Jeżeli udział obrońcy w sprawie jest obligatoryjny, a oskarżony nie ustanowił obrońcy z wyboru, sąd

ma obowiązek wyznaczyć obrońcę z urzędu. Wyznaczenie obrońcy następuje na podstawie losowego przydziału sprawy z listy adwokatów prowadzących sprawy z urzędu.

PRAWO UBOGIEGO

Instytucja prawa ubogiego (z łac. *privilegium pauperis*) zapewnia możliwość skorzystania z pomocy obrońcy przez osoby, które nie są w stanie ponieść kosztów obrony z wyboru. W polskim systemie prawnym przepisy dotyczące prawa ubogiego mają na celu zagwarantowanie równego dostępu do obrony, niezależnie od sytuacji materialnej oskarżonego.

Warunki uzyskania obrońcy z urzędu

Zgodnie z art. 78 k.p.k., oskarżony, który wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla siebie lub swojej rodziny, może złożyć wniosek o ustanowienie obrońcy z urzędu. W praktyce oznacza to, że osoba uboga, która nie ma wystarczających środków na wynagrodzenie adwokata z wyboru, może zwrócić się do sądu o wyznaczenie obrońcy z urzędu.

Przy ocenie wniosku o przyznanie obrońcy z urzędu, sąd bierze pod uwagę:

- **Dochody i majątek oskarżonego** – należy przedłożyć dokumenty potwierdzające sytuację finansową, w tym zaświadczenia o dochodach lub ich braku.
- **Sytuację rodzinną oskarżonego** – pod uwagę brane są również koszty utrzymania rodziny, np. liczba osób pozostających na utrzymaniu oskarżonego.
- **Stan zdrowia oskarżonego** – jeżeli oskarżony cierpi na choroby, które generują dodatkowe koszty leczenia, sąd uwzględnia ten fakt przy rozpatrywaniu wniosku.

Postępowanie w przedmiocie ustanowienia obrońcy z urzędu

Procedura przyznawania obrońcy z urzędu w ramach prawa ubogiego rozpoczyna się od złożenia odpowiedniego wniosku przez oskarżonego. Wniosek taki należy skierować do sądu prowadzącego sprawę, a jego rozpoznanie następuje w trybie nieprocesowym. Sąd wydaje postanowienie, w którym przyznaje lub odmawia przyznania obrońcy z urzędu.

Obowiązki i uprawnienia obrońcy z urzędu

Obrońca ustanowiony z urzędu ma te same obowiązki i uprawnienia co obrońca z wyboru. Jego głównym zadaniem jest reprezentowanie oskarżonego w toku postępowania karnego, w szczególności:

- **Sporządzanie pism procesowych** – obrońca ma obowiązek sporządzania wszelkich niezbędnych pism, w tym wniosków dowodowych, apelacji, kasacji oraz innych środków odwoławczych.
- **Reprezentacja przed sądem** – obrońca uczestniczy w rozprawach sądowych, występuje w imieniu oskarżonego, przedstawia argumenty na jego korzyść oraz przeprowadza dowody na jego rzecz.
- **Doradztwo prawne** – obrońca ma obowiązek udzielania oskarżonemu porad prawnych dotyczących przebiegu postępowania oraz potencjalnych konsekwencji poszczególnych decyzji procesowych.

Obrońca z urzędu podlega także nadzorowi samorządu adwokackiego, co zapewnia kontrolę nad jakością świadczonej pomocy prawnej.

ZASADY DZIAŁANIA OBROŃCY W TOKU PROCESU KARNEGO

Zgodnie z kodeksem postępowania karnego, oskarżony ma prawo działać w toku procesu karnym osobiście, nawet jeśli jest reprezentowany przez obrońcę. Fakt, że oskarżony ustanowił obrońcę z wyboru lub otrzymał obrońcę z urzędu, nie pozbawia go możliwości podejmowania własnych działań procesowych. Oskarżony może zatem uczestniczyć w czynnościach procesowych, składać wnioski dowodowe, a także zadawać pytania świadkom i biegłym.

Obrońca, zgodnie z art. 85 k.p.k., ma obowiązek działać wyłącznie na korzyść oskarżonego. Jego działania muszą być zgodne z interesem oskarżonego, a wszelkie podejmowane czynności powinny zmierzać do ochrony jego praw. Obrońca jest zobowiązany do informowania oskarżonego o przebiegu postępowania, a także do konsultacji strategicznych decyzji.

W związku z tym należy wyróżnić następujące aspekty:

- **Prawo oskarżonego do osobistego działania** – oskarżony, mimo posiadania obrońcy, może podejmować czynności procesowe we własnym imieniu, a jego aktywność nie jest wyłączona przez udział obrońcy.
- **Obowiązek działania na korzyść oskarżonego** – obrońca musi podejmować wszelkie działania zgodne z interesem oskarżonego, a wszelkie decyzje procesowe powinny być ukierunkowane na ochronę jego praw i maksymalizację szans na uzyskanie korzystnego rozstrzygnięcia.
- **Konsultacja z oskarżonym** – obrońca powinien konsultować z oskarżonym istotne kwestie dotyczące strategii obrony, informując go o możliwych konsekwencjach podejmowanych działań.

PODSUMOWANIE

Rola obrońcy w procesie karnym jest nieodzownym elementem systemu wymiaru sprawiedliwości. Współczesne prawo karne, oparte na zasadach równości wobec prawa oraz sprawiedliwości proceduralnej, nie mogłoby funkcjonować prawidłowo bez instytucji obrońcy, który stanowi gwaranta przestrzegania praw oskarżonego. Obrona obowiązkowa oraz prawo ubogiego są dwoma mechanizmami, które mają na celu wyrównanie szans procesowych, zwłaszcza w przypadkach, gdy oskarżony z różnych przyczyn nie jest w stanie samodzielnie zadbać o swoją obronę. Dzięki tym instytucjom, każdy, niezależnie od swojej sytuacji materialnej, zdrowotnej czy osobistej, ma zapewniony dostęp do pomocy prawnej na etapie postępowania karnego.

Obrońca z urzędu, podobnie jak obrońca z wyboru, pełni funkcję nie tylko doradcy prawnego, ale także reprezentanta interesów oskarżonego. Jego obowiązki obejmują całość działań procesowych, od przygotowania pism, przez reprezentację w sądzie, aż po doradztwo w kwestiach strategicznych. Niezależnie od tego, czy obrońca został ustanowiony z urzędu, czy z wyboru, powinien on działać w pełni profesjonalnie, mając na względzie najlepiej pojęty interes oskarżonego.

W konkluzji, przepisy dotyczące obrony obowiązkowej oraz prawa ubogiego mają fundamentalne znaczenie dla zapewnienia, że każdy oskarżony będzie miał zagwarantowane prawo do obrony, niezależnie od swojej sytuacji finansowej czy osobistej. Prawo do obrony, jak i dostęp do obrońcy z urzędu, stanowi ostateczną gwarancję sprawiedliwości procesowej, którą współczesne państwa demokratyczne, w tym Polska, uznają za jedno z najważniejszych praw człowieka.

II. PRZESTĘPSTWO ZNĘCANIA SIĘ

Przestępstwo znęcania się, choć wciąż zbyt często pozostające w sferze prywatnych dramatów i skrywanych tragedii, stanowi jedno z najpoważniejszych naruszeń praw i wolności człowieka. Zgodnie z art. 207 Kodeksu karnego (k.k.), penalizacja znęcania się obejmuje zarówno przemoc fizyczną, jak i psychiczną, skierowaną nie tylko przeciwko osobie najbliższej, ale także każdej innej, która z różnych powodów znajduje się w relacji zależności od sprawcy. Z uwagi na specyfikę tego przestępstwa, najczęściej dochodzi do niego w ramach relacji rodzinnych, gdzie dominacja jednego z członków rodziny nad drugim, nierzadko wynikająca z sytuacji ekonomicznej, emocjonalnej lub społecznej, prowadzi do długotrwałego zadawania cierpienia fizycznego lub psychicznego.

Znęcanie się nie jest jednorazowym aktem przemocy, lecz działaniem systematycznym, powtarzalnym, które prowadzi do naruszenia integralności fizycznej, godności oraz wolności ofiary. Sprawca znęcania się, nierzadko wykorzystując swoją przewagę fizyczną, psychiczną czy ekonomiczną, kontroluje i manipuluje ofiarą, często prowadząc ją do stanu psychicznego wyczerpania, bezradności, a nawet rozpacz. W skrajnych przypadkach przestępstwo to może prowadzić do tragicznych konsekwencji, takich jak targnięcie się ofiary na własne życie.

Z uwagi na trudności związane z ujawnieniem przestępstwa znęcania się, a także na fakt, że ofiary nierzadko obawiają się zgłoszenia sprawy na policję z uwagi na ewentualne represje ze strony sprawcy, przeciwdziałanie temu zjawisku wymaga od organów ścigania oraz systemu sprawiedliwości szczególnej wrażliwości i zaangażowania. Polski system prawny przewiduje szereg narzędzi mających na celu ochronę ofiar tego przestępstwa, jak również surowe sankcje dla sprawców. Znacząca rola w przeciwdziałaniu przestępstwu znęcania się przypada także instytucjom wsparcia społecznego, organizacjom pozarządowym oraz ośrodkom interwencji kryzysowej, które oferują schronienie i pomoc osobom doświadczającym przemocy.

PRZESTĘPSTWO ZNĘCANIA SIĘ W POLSKIM PRAWIE KARNYM

Podstawowe przepisy dotyczące przestępstwa znęcania się zawarte są w Kodeksie karnym (k.k.). Zgodnie z art. 207 § 1 k.k., kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do 5 lat. Przepis ten reguluje szerokie spektrum działań, które mogą stanowić przestępstwo znęcania się, obejmując zarówno przemoc fizyczną, jak i psychiczną.

ZNĘCANIE SIĘ FIZYCZNE I PSYCHICZNE

W ramach przestępstwa znęcania się rozróżnia się dwa główne rodzaje działań sprawcy:

- **Znęcanie się fizyczne** – Przejawia się w formie bezpośredniej przemocy fizycznej, np. uderzanie, duszenie, zadawanie bólu, pozbawianie podstawowych potrzeb fizjologicznych (np. głodzenie). Najczęściej są to działania polegające na bezpośrednim zadawaniu bólu. Do najczęściej spotykanych przykładów tego rodzaju przemocy należą:
 - Bicie, duszenie, kopanie – sprawca używa siły fizycznej, by wyrządzić ofierze ból i cierpienie.
 - Przypalanie papierosem lub gorącym żelazkiem – stosowanie narzędzi i substancji powodujących oparzenia.
 - Targanie za włosy, wykręcanie rąk – działania mające na celu wywołanie silnego bólu poprzez mechaniczne działanie na ciało ofiary.

- Wystawianie na zimno, głodzenie – działania, które prowadzą do pogorszenia stanu zdrowia poprzez narażenie na ekstremalne warunki.
 - Popchnięcia, wiązanie rąk lub nóg, rzucanie o ścianę – przemoc fizyczna, która może prowadzić do urazów i kontuzji.
 - Wyrzucanie z domu, zamykanie w ciemnych lub ciasnych pomieszczeniach – izolowanie ofiary i pozbawianie jej bezpieczeństwa oraz podstawowych warunków życia.
 - Opluwanie, polecenie wykonywania upokarzających czynności – działania mające na celu poniżenie i upokorzenie ofiary.
- **Znęcanie się psychiczne** – to działania polegające na długotrwałym i systematycznym naruszaniu godności osobistej ofiary, zastraszaniu, poniżaniu, wyzywaniu, izolowaniu od otoczenia, a także groźbach czy wymuszaniu określonych zachowań. Do najczęściej spotykanych przykładów tego rodzaju przemocy należą:
- Straszenie i grożenie-sprawca używa gróźb i przemocowych komentarzy, aby wywołać w ofierze lęk oraz poczucie zagrożenia. Może to obejmować zapowiedzi przyszłej przemocy lub nękania.
 - Poniżanie i wyśmiewanie-regularne stosowanie obraźliwych uwag, wyśmiewanie lub umniejszanie wartości ofiary prowadzi do jej upokorzenia i obniżenia poczucia własnej wartości.
 - Wyrzucanie z domu i izolacja-sprawca zmusza ofiarę do opuszczenia miejsca zamieszkania lub izoluje ją od rodziny i przyjaciół, co prowadzi do poczucia osamotnienia i wykluczenia społecznego.
 - Urządzanie awantur i niszczenie mienia-częste wywoływanie kłótni, agresywne zachowania i niszczenie przedmiotów domowych w trakcie konfliktów mają na celu wywołanie stresu i poczucia beznadziejności u ofiary.
 - Okazywanie pogardy i ignorowanie-ignorowanie potrzeb emocjonalnych ofiary oraz wykazywanie wobec niej lekceważenia i pogardy może prowadzić do głębokiego cierpienia psychicznego.
 - System zakazów i nakazów-ograniczanie dostępu do podstawowych potrzeb, takich jak jedzenie, słodycze czy telewizja, oraz kontrolowanie kontaktów społecznych ofiary. Takie działania mogą prowadzić do pogorszenia jej stanu emocjonalnego i społecznego.

Znęcanie się psychiczne wymaga spełnienia określonych kryteriów intensywności i trwałości, aby mogło zostać uznane za przestępstwo. Obejmuje ono działania, które wykraczają poza zwykłe naruszenie nietykalności czy znieważenie i mają charakter intensywnego, powtarzającego się lub szczególnie dolegliwego działania na psychikę ofiary. Nie każde działanie, które wywołuje cierpienie psychiczne, będzie automatycznie kwalifikowane jako przestępstwo znęcania się. Kluczowe jest, aby działania te były dostatecznie dotkliwe, intensywne i trwałe, aby można je było uznać za formę przestępstwa w rozumieniu prawa karnego. Znęcanie się psychiczne ma na celu nie tylko wywołanie chwilowego dyskomfortu, ale długotrwałe oddziaływanie na zdrowie psychiczne ofiary. W praktyce oznacza to, że sprawca dąży do systematycznego pogarszania stanu emocjonalnego ofiary, co w efekcie prowadzi do poważnych problemów psychicznych i emocjonalnych.

OFIARY PRZESTĘPSTWA ZNĘCANIA SIĘ

W kontekście oceny przestępstwa znęcania się, kluczową kwestią jest rozróżnienie między obiektywną oceną zachowań sprawcy a subiektywnymi odczuciami ofiary. Jak wskazuje orzecznictwo, decydujące znaczenie ma ocena obiektywna, a nie wyłącznie subiektywne wrażenia osoby pokrzywdzonej. Warto jednak zaznaczyć, że dla prawidłowego ustalenia, czy doszło do znęcania się, konieczne jest także uwzględnienie cech osobowościowych ofiary, takich jak podatność na ból, wrażliwość czy stan psychiczny, w tym ewentualne fobie.

Zachowanie, które z obiektywnego punktu widzenia może nie wydawać się dolegliwe, może w rzeczywistości powodować poważne cierpienie psychiczne u ofiary. Dlatego ocena całokształtu okoliczności sprawy powinna uwzględniać również subiektywne odczucia ofiary oraz to, jak odbiera ona działanie sprawcy. Pojęcie znęcania się obejmuje również świadomość sprawcy, że jego działania są dla ofiary dolegliwe i poniżające. Jeśli pokrzywdzony nie wyrazi swoich odczuć lub brak jest możliwości ustalenia ich w postępowaniu, może to utrudnić przypisanie sprawcy odpowiedzialności za znęcanie się.

Kwestia stosunku zależności również ma kluczowe znaczenie w kontekście art. 207 Kodeksu karnego. Stosunek zależności, który definiuje przestępstwo znęcania się, może występować w różnych formach, takich jak zależność materialna, zdrowotna czy psychiczna. Osoba pokrzywdzona może być uzależniona od sprawcy, co uniemożliwia jej skuteczną obronę przed znęcaniem się. Zależność ta musi mieć charakter trwały, a nie przypadkowy czy doraźny.

Dodatkowo, ofiarą znęcania się może być osoba nieporadna ze względu na swój stan psychiczny lub fizyczny. Nie wymaga się, aby nieporadność była trwała; może to być także stan chwilowy, np. spowodowany działaniem alkoholu lub środków psychotropowych. Warto również podkreślić, że niezależnie od tego, czy ofiara podejmuje próby obrony, czy pozostaje bierna, nie wpływa to na kwalifikację przestępstwa znęcania się.

UKRYWANIE I AKCEPTOWANIE PRZEMOCY: PRZYCZYNY I KONSEKWENCJE

Ukrywanie Przemocy:

- **Stygmatyzacja ofiar**-ofiary znęcania się często boją się zgłaszać przemoc z obawy przed społecznym napiętnowaniem. Strach przed utratą reputacji, obawa przed reakcją otoczenia lub przekonanie, że są same winne, mogą prowadzić do ukrywania przemocowych zachowań.
- **Obojętność świadków**- świadkowie przemocy mogą również ignorować lub minimalizować problem z różnych powodów, w tym z braku zrozumienia powagi sytuacji, obawy przed konfrontacją z sprawcą, czy przekonania, że „nie ich sprawa”.

Akceptacja Przemocy:

- **Normy kulturowe i rodzinne**- w wielu kulturach i rodzinach przemoc, zwłaszcza wobec kobiet i dzieci, jest traktowana jako „normalne”. Takie postawy utrwalają się przez pokolenia i utrudniają eliminację przemocy.
- **Wpływ stereotypów**- utrwalone stereotypy płciowe i społeczne mogą prowadzić do akceptacji przemocy, zwłaszcza w kontekście „tradycyjnych” ról płciowych, gdzie mężczyźni są postrzegani jako dominujący, a kobiety i dzieci jako mniej ważne.

PODSUMOWANIE

Reagowanie na przemoc, zarówno przez świadków, jak i przez same ofiary, jest niezbędne dla skutecznego przeciwdziałania temu zjawisku. Aktywna reakcja na przemoc oraz skuteczne zgłaszanie nadużyć to kluczowe elementy w walce z przestępstwem znęcania się. Społeczeństwo musi stworzyć środowisko, w którym przemoc nie jest tolerowana ani ignorowana, a ofiary mogą liczyć na wsparcie i ochronę. Reakcja świadków przemocy jest kluczowa. Osoby, które są bezpośrednimi świadkami przemocowych zachowań, powinny zachować ostrożność i, w miarę możliwości, natychmiast skontaktować się z odpowiednimi służbami ratunkowymi, jak policja. W przypadku gdy bezpośrednia interwencja może być niebezpieczna, należy unikać konfrontacji z agresorem, ale nie można pozostawać obojętnym. Ważne jest, aby zapewnić ofierze wsparcie emocjonalne i praktyczne, a także pomóc jej w uzyskaniu informacji o dostępnych formach pomocy. Wspieranie ofiar w dokumentowaniu dowodów przemocy oraz w zgłaszaniu incydentów do odpowiednich służb może mieć kluczowe znaczenie dla skuteczności interwencji. Każdy z nas ma rolę do odegrania – od bezpiecznego i zdecydowanego reagowania po wspieranie ofiar w procesie zgłaszania przemocy. Współpraca oraz zaangażowanie społeczności są niezbędne, aby zapewnić, że przemoc zostanie skutecznie zwalczona, a sprawcy ukarani.

III. CELE ORAZ PODSTAWOWE ZASADY PROCESU KARNEGO

CZYM JEST PROCES KARNY?

Proces karny stanowi jeden z kluczowych elementów systemu prawnego, będąc narzędziem wymiaru sprawiedliwości mającym na celu rozstrzyganie kwestii związanych z odpowiedzialnością karną jednostek. Zajmuje on szczególne miejsce w strukturze państwa prawa, ponieważ dotyczy bezpośrednio ochrony podstawowych dóbr społecznych, takich jak życie, zdrowie, wolność, własność czy porządek publiczny. W postępowaniu karnym dąży się do zbalansowania dwóch fundamentalnych wartości – potrzeby ukarania sprawcy przestępstwa oraz konieczności ochrony jego praw jako jednostki, której domniemanie niewinności przysługuje aż do prawomocnego skazania.

Proces karny obejmuje złożony zespół reguł proceduralnych, które regulują sposób, w jaki sprawiedliwość ma być realizowana. Proces ten rozpoczyna się od podejrzenia popełnienia przestępstwa, poprzez postępowanie przygotowawcze, a następnie sądowe, kończąc się wydaniem wyroku. W toku postępowania przestrzegane muszą być określone zasady, które zapewniają jego zgodność z prawem, rzetelność oraz sprawiedliwość.

Zasady procesu karnego, stanowiące fundamentalne wytyczne, odgrywają kluczową rolę w jego prawidłowym przebiegu. Są one wyrazem wartości konstytucyjnych oraz międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka. Bez ich respektowania proces karny mógłby prowadzić do naruszeń praw osób oskarżonych, co w konsekwencji podważałoby zaufanie społeczne do systemu wymiaru sprawiedliwości. Dlatego tak istotne jest szczegółowe zrozumienie tych zasad oraz ich roli w zapewnieniu rzetelnego postępowania.

CELE PROCESU KARNEGO

Proces karny pełni kluczowe funkcje w systemie prawnym, zapewniając zarówno ochronę społeczeństwa, jak i sprawiedliwość jednostkom. Jego cele obejmują kilka istotnych aspektów:

➤ **Ochrona porządku prawnego i bezpieczeństwa publicznego**

Głównym celem procesu karnego jest ochrona porządku prawnego oraz zapewnienie bezpieczeństwa publicznego poprzez identyfikację i ukaranie sprawców przestępstw. Dzięki skutecznemu ściganiu przestępstw, proces karny przyczynia się do utrzymania społecznego porządku i zaufania do prawa.

➤ **Zadośćuczynienie poszkodowanemu**

Proces karny ma również na celu zapewnienie poszkodowanemu możliwości uzyskania odszkodowania lub zadośćuczynienia za wyrządzone krzywdy. Pomaga to w naprawieniu szkód i przywróceniu równowagi prawnej.

➤ **Zapewnienie sprawiedliwości społecznej**

Jednym z kluczowych celów jest zapewnienie sprawiedliwości społecznej poprzez ukaranie sprawców w sposób zgodny z ich winą, a także przez resocjalizację i prewencję. Dzięki temu proces karny wpływa na poczucie sprawiedliwości w społeczeństwie.

➤ **Ochrona praw oskarżonego**

Proces karny gwarantuje, że prawa oskarżonego są chronione i że będzie on miał możliwość obrony. Zapewnia to rzetelność procesu i przestrzeganie zasad sprawiedliwości.

➤ **Zapewnienie prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości**

Efektywne prowadzenie procesu karnego jest kluczowe dla prawidłowego funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości i utrzymania zaufania obywateli do systemu prawnego. Obejmuje to zapewnienie, że organy ścigania i sądy działają zgodnie z prawem i zasadami sprawiedliwości.

➤ **Zapobieganie przestępstwom**

Ostatecznie, proces karny pełni funkcję prewencyjną, odstraszać potencjalnych przestępców i zapobiegając popełnianiu przyszłych przestępstw. Dzięki wymierzaniu odpowiednich kar, proces karny wpływa na stabilność społeczną i przestrzeganie prawa.

Proces karny jest fundamentalnym mechanizmem zapewniającym sprawiedliwość i ochronę w społeczeństwie. Dzięki skutecznemu ściganiu przestępstw, ochronie praw jednostki i zapewnieniu rzetelności postępowania, proces karny wpływa na utrzymanie porządku prawnego i zaufania obywateli do wymiaru sprawiedliwości. Jego rola wykracza poza same procedury sądowe, wpływając na ogólne postawy społeczne i zapewniając, że prawo jest przestrzegane i szanowane.

ZASADY PROCESU KARNEGO

Zasada prawdy materialnej nakłada na organy procesowe obowiązek dążenia do ustalenia rzeczywistego stanu faktycznego, niezależnie od tego, czy jest on korzystny, czy niekorzystny dla oskarżonego. W ramach tej zasady:

- organy procesowe są zobowiązane do zbierania i oceny dowodów z urzędu,
- sąd nie jest związany jedynie dowodami przedstawionymi przez strony, lecz ma prawo przeprowadzić dowody z urzędu,

- konieczne jest uwzględnienie wszystkich okoliczności sprawy, zarówno tych obciążających, jak i łagodzących odpowiedzialność oskarżonego.

Zgodnie z **zasadą domniemania niewinności** każda osoba oskarżona o popełnienie przestępstwa jest uznawana za niewinną, dopóki jej wina nie zostanie udowodniona i stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Z tej zasady wynikają następujące konsekwencje:

- ciężar dowodu spoczywa na oskarżycielu, czyli prokuraturze lub innym organie oskarżającym,
- wszelkie wątpliwości, których nie można usunąć w postępowaniu dowodowym, rozstrzygane są na korzyść oskarżonego (zasada in dubio pro reo),
- sąd ma obowiązek uniewinnić oskarżonego, jeżeli dowody nie są wystarczające do uznania go winnym.

Zasada obiektywizmu zobowiązuje organy prowadzące postępowanie do bezstronności i równoważnego traktowania wszystkich stron procesu. Wynikają z niej następujące obowiązki:

- prokurator, sędzia oraz inne osoby zaangażowane w proces muszą zachować neutralność,
- powinny zostać zbadane wszystkie okoliczności sprawy, zarówno te przemawiające na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego,
- postępowanie musi być prowadzone bez uprzedzeń i zgodnie z zasadami rzetelności procesowej.

Zgodnie z **zasadą swobodnej oceny dowodów** sąd ocenia dowody według własnego przekonania, na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału dowodowego. Nie obowiązują tu sztywne reguły dowodowe, co oznacza, że:

- dowody nie mają z góry ustalonej mocy dowodowej,
- sąd ocenia każdy dowód indywidualnie, biorąc pod uwagę jego wiarygodność, spójność i wartość dowodową,
- organy procesowe nie mogą kierować się uprzedzeniami lub stereotypami przy ocenie dowodów.

Zasada jawności postępowania gwarantuje, że proces karny odbywa się publicznie, co ma na celu zapewnienie kontroli społecznej nad działaniami organów procesowych. Jawność procesu przejawia się w:

- prawie do udziału publiczności w rozprawach sądowych,
- obowiązku publikowania wyroków,
- możliwości relacjonowania przebiegu procesu przez media.

Jednakże, z uwagi na ochronę pewnych wartości, jawność może być ograniczona np. w przypadku spraw dotyczących ochrony prywatności, tajemnicy państwowej lub moralności publicznej.

Zasada prawa do obrony jest jedną z najważniejszych gwarancji procesowych, zapewniającą oskarżonemu możliwość bronięcia się przed zarzutami. W ramach tej zasady:

- oskarżony ma prawo do skorzystania z pomocy obrońcy,
- oskarżony może samodzielnie przedstawiać dowody i wnioski dowodowe,

- oskarżonemu przysługuje prawo do odmowy składania wyjaśnień i odpowiedzi na pytania.

Zasada kontradiktoryjności polega na tym, że proces karny ma charakter sporu między stronami – oskarżycielem a oskarżonym, przy czym sąd pełni rolę arbitra. W praktyce oznacza to:

- strony procesu mają prawo do przedstawiania swoich dowodów i argumentów,
- sąd nie przeprowadza postępowania dowodowego z urzędu, chyba że jest to niezbędne do ustalenia prawdy materialnej,
- strony mają równe prawa procesowe, co gwarantuje rzetelność procesu.

Zasada szybkości postępowania zobowiązuje organy procesowe do prowadzenia sprawy bez zbędnej zwłoki. Jest to ważne zarówno z punktu widzenia interesu publicznego, jak i praw oskarżonego, ponieważ długotrwałe postępowanie może prowadzić do naruszenia jego praw. W ramach tej zasady:

- organy procesowe powinny podejmować czynności bez zbędnej zwłoki,
- postępowanie nie powinno być przewlekane, a terminy powinny być przestrzegane,
- nieuzasadniona zwłoka może prowadzić do odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa.

Zasady procesu karnego stanowią fundament polskiego postępowania karnego, będąc jednocześnie wyrazem najważniejszych wartości demokratycznego państwa prawa. Zapewniają one, że proces karny jest nie tylko narzędziem ukarania sprawcy przestępstwa, ale również mechanizmem ochrony praw jednostki, w tym przede wszystkim prawa do obrony, domniemania niewinności oraz rzetelnego procesu. W związku z tym przestrzeganie tych zasad jest kluczowe dla zapewnienia sprawiedliwości oraz dla zachowania zaufania społeczeństwa do organów wymiaru sprawiedliwości.

Warto podkreślić, że zasady te nie tylko chronią oskarżonego, ale również mają na celu zapewnienie równowagi pomiędzy interesem publicznym a prawami jednostki. Proces karny nie może być wykorzystywany jedynie jako narzędzie represji, a jego nadrzędnym celem musi być dążenie do ustalenia prawdy materialnej i sprawiedliwego osądzenia sprawy. Organy procesowe, działając na podstawie tych zasad, mają obowiązek postępowania w sposób obiektywny, bezstronny i szybki, co przekłada się na rzetelność całego postępowania.

Jednocześnie należy zwrócić uwagę na dynamiczny charakter prawa karnego, które, wraz z rozwojem społeczeństwa, technologii oraz międzynarodowej współpracy w zakresie zwalczania przestępczości, podlega ciągłym zmianom. W tym kontekście zasady procesu karnego muszą być nieustannie analizowane i dostosowywane, aby sprostać nowym wyzwaniom stojącym przed wymiarem sprawiedliwości.

Podsumowując, zasady procesu karnego stanowią fundament dla prowadzenia rzetelnego, sprawiedliwego i efektywnego postępowania karnego. Przestrzeganie tych zasad jest gwarancją, że wymiar sprawiedliwości działa w sposób zgodny z normami konstytucyjnymi, prawami człowieka oraz międzynarodowymi standardami. Dążenie do ich pełnej realizacji jest nieodzowne dla utrzymania porządku prawnego i społecznego oraz zapewnienia, że każdy obywatel będzie mógł liczyć na sprawiedliwe rozpatrzenie swojej sprawy w postępowaniu karnym.

I. АДВОКАТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

ПРАВО НА ЗАХИСТ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Принцип права на захист є основою системи кримінального правосуддя і ключовим елементом кримінального процесу. Це право належить кожному обвинуваченому, забезпечуючи йому можливість ефективного захисту від звинувачень. Це право, закріплене в національному та міжнародному законодавстві, має на меті захист інтересів обвинуваченого та забезпечення справедливого ходу кримінального провадження. Принцип передбачає право на захист під час кримінального процесу (тобто відбиття звинувачень прокурора) і право на адвоката. Обвинувачений може сам обрати адвоката на підставі довіреності або в окремих випадках йому буде призначено адвоката за державний рахунок.

Адвокат у кримінальному процесі є одним із ключових учасників провадження, чия роль полягає у представництві інтересів обвинуваченого та забезпеченні захисту його прав. Право на захист гарантується національним законодавством, і є фундаментальним принципом міжнародних норм захисту прав людини, таких як Європейська конвенція з прав людини (ЕКПЛ) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МПГПП). Це право є ключовим для забезпечення справедливого процесу, оскільки без належної правової допомоги особа, яка притягається до відповідальності, може не мати змоги ефективно захищати себе від пред'явлених звинувачень.

Інститут адвоката в польській правовій системі добре розвинений і докладно регулюється положеннями Кримінально-процесуального кодексу. Завданням адвоката є не лише підтримка обвинуваченого під час усього кримінального провадження, але й забезпечення того, щоб увесь процес здійснювався відповідно до закону та принципів процесуальної справедливості.

Завдання адвоката в кримінальному провадженні охоплюють широкий спектр дій: від підготовки процесуальних документів до участі у допитах і судових засіданнях та представництва обвинуваченого в судах вищих інстанцій у разі подання апеляційних скарг. Особливо важливим елементом правової системи є обов'язкова оборона, тобто випадки, коли участь адвоката у справі вимагається законом незалежно від волі обвинуваченого. У межах цього механізму суд зобов'язаний забезпечити допомогу адвоката за державний рахунок у випадках, коли обвинувачений не в змозі самостійно подбати про свій захист.

Водночас право на захист пов'язане з принципом рівного доступу до правосуддя, що означає, що кожен, незалежно від свого матеріального становища, повинен мати можливість скористатися професійною правовою допомогою. У цьому контексті особливу роль відіграє так зване право бідного, яке дає змогу особам із недостатнім матеріальним становищем отримати адвоката за державний рахунок.

Нижче надано детальний аналіз цих ключових аспектів, зокрема обов'язкової оборони та права бідного в польській правовій системі.

ПРАВОВІ ОСНОВИ УЧАСТІ АДВОКАТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Гарантії конституційних прав

Згідно зі ст. 42 п. 2 Конституції Республіки Польща, кожен, проти кого порушено кримінальне провадження, має право на захист, включно з правом на користування допомогою адвоката. Це право не обмежується лише тими, хто має можливість самостійно обрати адвоката,

а також включає право на призначення адвоката за державний рахунок у випадках, передбачених законом.

Кримінально-процесуальний кодекс

Докладні положення щодо участі адвоката в кримінальному процесі містяться в Кримінально-процесуальному кодексі (КПК). Стаття 6 КПК уточнює, що обвинувачений має право на захист, включаючи право на користування допомогою адвоката, якого може бути призначено за вибором або за державний рахунок. Адвокат за державний рахунок призначається обвинуваченому, якщо він з різних причин не може самостійно забезпечити собі захист.

Кодекс кримінального виконання

Варто також звернути увагу на положення Кодексу кримінального виконання (ККВ), який визначає правила виконання кримінальних вироків. У контексті адвоката важливим є положення ст. 8 ККВ, яке гарантує особам, позбавленим волі, право на контакт із адвокатом, а також право на користування допомогою адвоката під час виконання вироку.

ОБОВ'ЯЗКОВИЙ ЗАХИСТ

Обов'язковий захист, також відомий як захист за державний рахунок, застосовується в передбачених законом випадках, коли участь адвоката необхідна для забезпечення справедливості процесу. Метою обов'язкового захисту є захист інтересів обвинуваченого в ситуаціях, коли правові або фактичні вимоги зобов'язують суд забезпечити допомогу адвоката.

ВИПАДКИ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ЗАХИСТУ

Згідно зі ст. 79 КПК, обов'язкова присутність адвоката потрібна в таких випадках:

- Обвинувачений є неповнолітнім (не досягнув 18 років) – відповідно до закону, неповнолітні не можуть самостійно представляти свої інтереси в кримінальному провадженні, тому суд зобов'язаний призначити адвоката.
- Обвинувачений є глухим, німим або сліпим – ці особи через свої фізичні обмеження мають труднощі в самостійному участі в процесі, що виправдовує необхідність призначення адвоката.
- Виникає обґрунтований сумнів щодо осудності обвинуваченого – якщо є підозра, що обвинувачений може мати обмежену здатність розуміти свою процесуальну ситуацію, суд зобов'язаний призначити адвоката.
- Існує обґрунтований сумнів щодо того, чи дозволяє стан його психічного здоров'я брати участь у провадженні або здійснювати захист самостійно та розумно.
- Обвинуваченому в суді округу пред'явлено обвинувачення у вчиненні злочину (злочином є заборонений законом акт, покарання за який передбачає позбавлення волі на строк не менше трьох років або суворіше покарання) – у справах про серйозні злочини суд округу розглядає справу в першій інстанції. Через тяжкість звинувачень та можливі правові наслідки обвинуваченому належить обов'язково призначити адвоката.

ПРИЗНАЧЕННЯ АДВОКАТА ЗА ДЕРЖАВНИЙ РАХУНОК

Адвокат за державний рахунок може бути призначений за клопотанням обвинуваченого або за ініціативою суду. Якщо участь адвоката в справі є обов'язковою, а обвинувачений

не призначив адвоката за вибором, суд зобов'язаний призначити адвоката за державний рахунок. Призначення адвоката здійснюється на основі випадкового розподілу справ із переліку адвокатів, які беруть участь у справах за державний рахунок.

ПРАВО БІДНОГО

Інститут права бідного (лат. *privilegium pauperis*) надає можливість скористатися допомогою адвоката особам, які не в змозі оплатити захист із вибором. У польській правовій системі положення щодо права бідного мають на меті забезпечення рівного доступу до захисту, незалежно від матеріального становища обвинуваченого.

Умови отримання адвоката за державний рахунок

Згідно зі ст. 78 КПК, обвинувачений, який доведе, що не може понести витрати на захист без шкоди для себе або своєї сім'ї, може подати клопотання про призначення адвоката за державний рахунок. Практично це означає, що бідна особа, яка не має достатніх коштів на оплату послуг адвоката за вибором, може звернутися до суду з проханням про призначення адвоката за державний рахунок.

Розглядаючи клопотання про надання адвоката за державний рахунок, суд враховує:

- Доходи та майно обвинуваченого – необхідно подати документи, що підтверджують фінансове становище, включаючи довідки про доходи або їх відсутність.
- Сімейне становище обвинуваченого – також враховуються витрати на утримання сім'ї, наприклад, кількість осіб, які перебувають на утриманні обвинуваченого.
- Стан здоров'я обвинуваченого – якщо обвинувачений страждає на хвороби, які спричиняють додаткові витрати на лікування, суд бере це до уваги при розгляді клопотання.

Процедура призначення адвоката за державний рахунок

Процедура надання адвоката за державний рахунок у рамках права бідного розпочинається з подання відповідного клопотання обвинуваченим. Це клопотання необхідно подати до суду, який розглядає справу, а його розгляд здійснюється в безсудовому порядку. Суд виносить ухвалу, в якій надає або відмовляє у наданні адвоката за державний рахунок.

Обов'язки та права адвоката за державний рахунок

Адвокат, призначений за державний рахунок, має ті самі обов'язки та права, що й адвокат за вибором. Його головним завданням є представництво обвинуваченого в кримінальному провадженні, зокрема:

- Підготовка процесуальних документів – адвокат зобов'язаний підготувати всі необхідні документи, включаючи клопотання про докази, апеляції, касації та інші засоби оскарження.
- Представництво в суді – адвокат бере участь у судових засіданнях, виступає від імені обвинуваченого, надає аргументи на його користь та представляє докази на його захист.
- Правова консультація – адвокат зобов'язаний надавати обвинуваченому правові консультації щодо ходу процесу та можливих наслідків окремих процесуальних рішень.

Адвокат за державний рахунок також підлягає нагляду з боку адвокатської спільноти, що забезпечує контроль за якістю наданої правової допомоги.

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА В ХОДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Згідно з КПК, обвинувачений має право діяти в ході кримінального процесу особисто, навіть якщо його представляє адвокат. Факт, що обвинувачений призначив адвоката за вибором або отримав адвоката за державний рахунок, не позбавляє його можливості здійснювати власні процесуальні дії. Обвинувачений може брати участь у процесуальних діях, подавати клопотання про докази та ставити питання свідкам і експертам.

Адвокат, відповідно до ст. 85 КПК, зобов'язаний діяти виключно в інтересах обвинуваченого. Його дії мають відповідати інтересам обвинуваченого, а всі прийняті заходи повинні спрямовуватися на захист його прав. Адвокат зобов'язаний інформувати обвинуваченого про хід процесу, а також консультувати щодо стратегічних рішень.

ВИСНОВОК

Роль адвоката в кримінальному процесі є невід'ємним елементом системи правосуддя. Сучасне кримінальне право, засноване на принципах рівності перед законом та процесуальної справедливості, не могло б функціонувати належним чином без інституту адвоката, який є гарантом дотримання прав обвинуваченого. Обов'язкова оборона та право бідного – це два механізми, які мають на меті зрівняти процесуальні шанси, особливо у випадках, коли обвинувачений з різних причин не може самостійно подбати про свій захист. Завдяки цим інститутам кожен, незалежно від свого матеріального становища, здоров'я чи особистої ситуації, має гарантований доступ до правової допомоги на етапі кримінального провадження.

Адвокат за державний рахунок, так само як і адвокат за вибором, виконує функцію не лише правового консультанта, але й представника інтересів обвинуваченого. Його обов'язки охоплюють весь процесовий цикл, від підготовки документів, участі в судових засіданнях, до консультування щодо стратегічних питань. Незалежно від того, чи адвокат був призначений за державний рахунок, чи за вибором, він повинен діяти професійно, з огляду на найкращі інтереси обвинуваченого.

У підсумку, положення щодо обов'язкового захисту та права бідного мають фундаментальне значення для забезпечення того, щоб кожен обвинувачений мав гарантоване право на захист, незалежно від свого матеріального чи особистого становища. Право на захист і доступ до адвоката за державний рахунок є остаточною гарантією процесуальної справедливості, яку сучасні демократичні держави, включно з Польщею, визнають одним із найважливіших прав людини.

II. ЗЛОЧИН ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Злочин жорстокого поводження, хоча й часто залишається у сфері приватних драм і прихованих трагедій, є одним із найтяжчих порушень прав і свобод людини. Відповідно до ст. 207 Кримінального кодексу (КК), криміналізація жорстокого поводження охоплює як фізичне, так і психологічне насильство, спрямоване не лише проти близької особи, а й проти будь-якої іншої особи, яка з різних причин перебуває в залежних стосунках від винуватця. Через специфіку цього злочину, найчастіше він трапляється в сімейних стосунках, де домінування одного з членів родини над іншим, часто зумовлене економічною,

емоційною або соціальною ситуацією, призводить до тривалого заподіяння фізичних або психічних страждань.

Жорстоке поводження не є одноразовим актом насильства, а систематичною, повторюваною дією, яка призводить до порушення фізичної цілісності, гідності та свободи жертви. Винуватець жорстокого поводження, часто використовуючи свою фізичну, психологічну чи економічну перевагу, контролює та маніпулює жертвою, часто доводячи її до стану психологічного виснаження, безпорадності або навіть відчаю. У крайніх випадках цей злочин може призвести до трагічних наслідків, таких як самогубство жертви.

Через складнощі, пов'язані з виявленням злочину жорстокого поводження, а також через те, що жертви часто бояться повідомляти про це поліції через можливі репресії з боку винуватця, протидія цьому явищу вимагає від правоохоронних органів та системи правосуддя особливої чутливості та залученості. Польська правова система передбачає низку інструментів, спрямованих на захист жертв цього злочину, а також суворі покарання для винуватців. Значна роль у протидії злочину жорстокого поводження належить також установам соціальної підтримки, неурядовим організаціям та кризовим центрам, які надають притулок і допомогу особам, які зазнають насильства.

ЗЛОЧИН ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ В ПОЛЬСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Основні положення, що стосуються злочину жорстокого поводження, містяться в Кримінальному кодексі (КК). Згідно зі ст. 207 § 1 КК, той, хто жорстоко поводить фізично або психологічно з найближчою особою або іншою особою, яка перебуває у постійних або тимчасових залежних стосунках від винуватця, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 3 місяців до 5 років. Ця стаття регулює широкий спектр дій, які можуть бути визнані злочином жорстокого поводження, охоплюючи як фізичне, так і психологічне насильство.

ФІЗИЧНЕ ТА ПСИХІЧНЕ ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ

У рамках злочину жорстокого поводження розрізняють два основних види дій винуватця:

- **Фізичне жорстоке поводження** – проявляється у формі прямого фізичного насильства, наприклад, удари, удушення, завдання болю, позбавлення базових фізіологічних потреб (наприклад, голодування). Найчастіше це дії, що полягають у безпосередньому завданні болю. До найпоширеніших прикладів цього виду насильства належать:
 - Побиття, удушення, удари ногами – винуватець застосовує фізичну силу, щоб завдати жертві болю та страждань.
 - Припалювання цигаркою або гарячою праскою – застосування інструментів і речовин, що спричиняють опіки.
 - Смикання за волосся, викручування рук – дії, спрямовані на спричинення сильного болю шляхом механічного впливу на тіло жертви.
 - Піддавання холоду, голодування – дії, що призводять до погіршення здоров'я шляхом нараження на екстремальні умови.
 - Штовхання, зв'язування рук або ніг, кидання об стіну – фізичне насильство, яке може призвести до травм і поранень.
 - Викидання з дому, закриття в темних або тісних приміщеннях – ізоляція жертви та позбавлення її безпеки та базових умов для життя.

- Обпльовування, наказ виконувати принизливі дії – дії, спрямовані на приниження та зневагу жертви.
- **Психологічне жорстоке поводження** – це дії, що полягають у тривалому та систематичному порушенні гідності особи, залякуванні, приниженні, обзиванні, ізоляції від оточення, а також погрозах або примушуванні до певних дій. До найпоширеніших прикладів цього виду насильства належать:
 - Залякування та погрози – винуватець використовує погрози та насильницькі коментарі, щоб викликати у жертви страх і почуття загрози. Це може включати обіцянки майбутнього насильства або переслідування.
 - Приниження та висміювання – регулярне використання образливих зауважень, висміювання або приниження жертви, що призводить до її приниження та зниження самооцінки.
 - Викидання з дому та ізоляція – винуватець змушує жертву залишити місце проживання або ізолює її від родини та друзів, що призводить до почуття самотності та соціальної ізоляції.
 - Влаштування скандалів і псування майна – часте виникнення сварок, агресивна поведінка та руйнування домашніх речей під час конфліктів спрямовані на викликання стресу та почуття безнадії у жертви.
 - Проявлення зневаги та ігнорування – ігнорування емоційних потреб жертви та демонстрація зневаги може призвести до глибоких психологічних страждань.
 - Система заборон і наказів – обмеження доступу до основних потреб, таких як їжа, солодощі або телебачення, а також контроль над соціальними контактами жертви. Такі дії можуть призвести до погіршення її емоційного та соціального стану.

Психологічне жорстоке поводження вимагає відповідності певним критеріям інтенсивності та тривалості, щоб бути визнаним злочином. Воно охоплює дії, які виходять за межі звичайного порушення недоторканності чи образи і мають характер інтенсивного, повторюваного або особливо болісного впливу на психіку жертви. Не кожна дія, яка викликає психологічні страждання, автоматично кваліфікується як злочин жорстокого поводження. Важливо, щоб ці дії були достатньо болісними, інтенсивними і тривалими, щоб їх можна було вважати злочином згідно з кримінальним правом. Психологічне жорстоке поводження має на меті не лише викликати тимчасовий дискомфорт, але й довготривалий вплив на психічне здоров'я жертви.

ЖЕРТВИ ЗЛОЧИНУ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

У контексті оцінки злочину жорстокого поводження ключовим є розмежування між об'єктивною оцінкою дій винуватця та суб'єктивними відчуттями жертви. Як вказує судова практика, вирішальне значення має об'єктивна оцінка, а не лише суб'єктивні враження потерпілого. Однак варто зазначити, що для правильного встановлення, чи мало місце жорстоке поводження, необхідно також враховувати особисті риси жертви, такі як чутливість до болю, вразливість або психічний стан, включаючи можливі фобії.

Поведінка, яка з об'єктивної точки зору може не здаватися болісною, може насправді спричиняти серйозні психологічні страждання у жертви. Тому оцінка всіх обставин справи повинна також враховувати суб'єктивні відчуття жертви та те, як вона сприймає дії винуватця. Поняття жорстокого поводження включає також усвідомлення винуватцем того, що його дії завдають жертві страждань і принижують її. Якщо потерпілий не виражає своїх відчуттів або неможливо їх встановити в ході розгляду справи, це може ускладнити притягнення винуватця до відповідальності за жорстоке поводження.

Питання залежних стосунків також має ключове значення в контексті ст. 207 Кримінального кодексу. Залежні стосунки, які визначають злочин жорстокого поводження, можуть проявлятися у різних формах, таких як матеріальна, медична чи психологічна залежність. Жертва може бути залежною від винуватця, що унеможливлює її ефективний захист від жорстокого поводження. Ця залежність повинна мати постійний характер, а не випадковий чи тимчасовий.

Крім того, жертвою жорстокого поводження може бути особа, яка через свій психічний або фізичний стан є безпорадною. Не обов'язково, щоб безпорадність була постійною; вона може бути тимчасовим станом, наприклад, викликаним дією алкоголю або психотропних засобів. Важливо також підкреслити, що незалежно від того, чи жертва намагається захищатися чи залишається пасивною, це не впливає на кваліфікацію злочину жорстокого поводження.

ПРИХОВУВАННЯ І ПРИЙНЯТТЯ НАСИЛЬСТВА: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ

Приховування насильства:

- **Стигматизація жертв:** Жертви жорстокого поводження часто бояться повідомляти про насильство через страх перед соціальним осудом. Страх втратити репутацію, страх перед реакцією оточення або переконання, що вони самі винні, можуть призвести до приховування насильницьких дій.
- **Байдужість свідків:** Свідки насильства також можуть ігнорувати або мінімізувати проблему з різних причин, включаючи нерозуміння серйозності ситуації, страх перед конфронтацією з винуватцем або переконання, що це "не їхня справа".

Прийняття насильства:

- **Культурні та сімейні норми:** У багатьох культурах і сім'ях насильство, особливо щодо жінок і дітей, вважається "нормальним". Такі установки зберігаються поколіннями та ускладнюють викорінення насильства.
- **Вплив стереотипів:** Укорінені гендерні та соціальні стереотипи можуть призвести до прийняття насильства, особливо в контексті "традиційних" гендерних ролей, де чоловіки вважаються домінуючими, а жінки та діти менш важливими.

ПІДСУМОК

Реагування на насильство, як з боку свідків, так і з боку самих жертв, є необхідним для ефективної протидії цьому явищу. Активна реакція на насильство та ефективне повідомлення про правопорушення – це ключові елементи в боротьбі зі злочином жорстокого поводження. Суспільство повинно створити середовище, де насильство не толерується і не ігнорується, а жертви можуть розраховувати на підтримку та захист. Реакція свідків насильства є вирішальною. Особи, які є безпосередніми свідками

насильницьких дій, повинні зберігати обережність і, за можливості, негайно звертатися до відповідних екстрених служб, таких як поліція. У випадках, коли безпосереднє втручання може бути небезпечним, слід уникати конфронтації з агресором, але не можна залишатися байдужим. Важливо надавати жертві емоційну та практичну підтримку, а також допомагати їй отримати інформацію про доступні форми допомоги. Підтримка жертв у документуванні доказів насильства та повідомленні про інциденти до відповідних служб може мати ключове значення для ефективності втручання. Кожен з нас має свою роль – від безпечного та рішучого реагування до підтримки жертв у процесі повідомлення про насильство. Співпраця та залучення громади є необхідними, щоб забезпечити ефективну боротьбу з насильством і притягнення винних до відповідальності.

III. ЦІЛІ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ЩО ТАКЕ КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС?

Кримінальний процес є одним із ключових елементів правової системи, будучи інструментом правосуддя, що має на меті вирішення питань, пов'язаних із кримінальною відповідальністю осіб. Він займає особливе місце у структурі правової держави, оскільки безпосередньо стосується захисту основних суспільних благ, таких як життя, здоров'я, свобода, власність і громадський порядок. У кримінальному провадженні прагнуть збалансувати дві фундаментальні цінності – потребу в покаранні винного та необхідність захисту його прав як особи, щодо якої діє презумпція невинуватості до моменту винесення остаточного вироку.

Кримінальний процес включає складний комплекс процедурних правил, які регулюють спосіб реалізації правосуддя. Процес розпочинається з підозри у вчиненні злочину, через досудове розслідування, а потім судовий розгляд, завершуючись винесенням вироку. Протягом усього процесу повинні дотримуватися певні принципи, які забезпечують його відповідність закону, справедливості та неупередженості.

Принципи кримінального процесу, що становлять фундаментальні вказівки, відіграють ключову роль у його правильному перебігу. Вони є виразом конституційних цінностей і міжнародних стандартів захисту прав людини. Без їх дотримання кримінальний процес може призвести до порушень прав обвинувачених, що, в свою чергу, підривало б довіру суспільства до системи правосуддя. Тому важливо ретельно розуміти ці принципи та їхню роль у забезпеченні справедливого провадження.

ЦІЛІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Кримінальний процес відіграє ключову роль у правовій системі, забезпечуючи як захист суспільства, так і справедливість для окремих осіб. Його цілі включають кілька важливих аспектів:

- **Захист правопорядку та громадської безпеки.** Основною метою кримінального процесу є захист правопорядку та забезпечення громадської безпеки через виявлення та покарання винних у злочинах. Завдяки ефективному переслідуванню злочинів кримінальний процес сприяє підтримці суспільного порядку та довіри до закону.
- **Відшкодування шкоди постраждалим.** Кримінальний процес також має на меті забезпечити потерпілим можливість отримати компенсацію або відшкодування за завдані збитки. Це допомагає виправити шкоду і відновити правову рівновагу.

- **Забезпечення соціальної справедливості.** Однією з ключових цілей є забезпечення соціальної справедливості через покарання винних відповідно до їхньої провини, а також через ресоціалізацію та запобігання злочинам. Таким чином, кримінальний процес впливає на відчуття справедливості в суспільстві.
- **Захист прав обвинуваченого.** Кримінальний процес гарантує, що права обвинуваченого захищені і що він матиме можливість захисту. Це забезпечує неупередженість процесу та дотримання принципів справедливості.
- **Забезпечення належного функціонування правосуддя.** Ефективне ведення кримінального процесу є ключовим для належного функціонування системи правосуддя та підтримання довіри громадян до правової системи. Це включає забезпечення того, щоб правоохоронні органи та суди діяли відповідно до закону і принципів справедливості.
- **Запобігання злочинам.** Зрештою, кримінальний процес виконує превентивну функцію, стримуючи потенційних злочинців і запобігаючи вчиненню майбутніх злочинів. Завдяки застосуванню відповідних покарань, кримінальний процес сприяє соціальній стабільності та дотриманню закону.

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Принципи кримінального процесу є основою, на якій базується польське кримінальне провадження, і водночас вони є вираженням найважливіших цінностей демократичної правової держави. Вони забезпечують, що кримінальний процес є не лише інструментом покарання винного, але також механізмом захисту прав особи, включаючи право на захист, презумпцію невинуватості та справедливий процес. З огляду на це, дотримання цих принципів є ключовим для забезпечення справедливості та для збереження довіри суспільства до органів правосуддя.

Варто підкреслити, що ці принципи не лише захищають обвинуваченого, але також мають на меті забезпечити рівновагу між суспільним інтересом та правами особи. Кримінальний процес не може використовуватися виключно як інструмент репресій, а його головною метою має бути встановлення істини та справедливий розгляд справи. Органи процесу, діючи на основі цих принципів, зобов'язані діяти об'єктивно, неупереджено і швидко, що відображається на неупередженості всього процесу.

Одночасно слід звернути увагу на динамічний характер кримінального права, яке разом із розвитком суспільства, технологій та міжнародної співпраці у сфері боротьби зі злочинністю постійно змінюється. У цьому контексті принципи кримінального процесу мають постійно аналізуватися та адаптуватися, щоб відповідати новим викликам, що стоять перед правосуддям.

Підсумовуючи, принципи кримінального процесу є основою для проведення справедливого, неупередженого та ефективного кримінального провадження. Дотримання цих принципів є гарантією того, що система правосуддя діє відповідно до конституційних норм, прав людини та міжнародних стандартів. Досягнення їхньої повної реалізації є необхідним для підтримання правового та соціального порядку та забезпечення того, що кожен громадянин може розраховувати на справедливий розгляд своєї справи в кримінальному провадженні.

Experto Pro Bono

Fundacja rozwoju świadomości obywatelskiej

Fundacja Rozwoju Świadomości Obywatelskiej

Experto Pro Bono

ul. Legionów 10, 22-400 Zamość

KRS: 0000582999

e-mail: biuro@fundacjaepb.pl

www.fundacjaepb.pl